ISSN 0320–2372. ІНОЗЕМНА ФІЛОЛОГІЯ. 2020. Випуск 133. С. 105–116
INOZEMNA PHILOLOGIA. 2020. Issue 133. P. 105–116

*УДК 811.161.2'282:811.112.2'373*DOI: http://dx.doi.org/10.30970/fpl.2020.133.3175

ВАРІАНТНІ ФОРМИ НАЗВИ РЕМІСНИКА *PLATNER* І *PLETNER* У ПАМ'ЯТКАХ НІМЕЦЬКОЇ, ПОЛЬСЬКОЇ, УКРАЇНСЬКОЇ І БІЛОРУСЬКОЇ МОВ XIII–XVII СТ.

Тарас Пиц

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000
Taras.Pyts@lnu.edu.ua

Статтю присвячено дослідженню форм назви ремісника platner і pletner "коваль, що кує панцирі і лати" у німецькій, польській, українській та білоруській мовах. Розглянуто історію вивчення цих форм назви ремісника, визначено недоліки попередніх розвідок й окреслено методи дослідження. Також проаналізовано ареал їхнього поширення у різних групах німецьких діалектів XIII–XVI ст., встановлено їхні німецькі діалектні витоки і форми поширення у слов'янських мовах на основі писемних пам'яток XIV–XVII ст. Звернуто увагу на фонетичну, морфологічну і семантичну асиміляції запозичених форм у слов'янських мовах і при цьому розмежовано ті фонетичні та морфологічні процеси, що відбулися ще у німецькій мові й задокументовані пам'ятками польської, української і білоруської мов, а також ті, що відбулися вже у слов'янських мовах.

Ключові слова: назва ремісника, запозичення, асиміляція, німецькі діалекти, міжмовні контакти, історія мови.

Вступ. Дослідження запозичення слів не є чимсь новим у мовознавстві, однак підходи до їхнього вивчення відрізняються. Їх можна досліджувати лише як результат взаємодії двох мов і фіксувати у словниковому складі мови-реципієнта: літературній мові, діалектах, жаргонах на основі текстів, різних словників, опитувань тощо. Інший підхід – вивчення іншомовних слів як процес взаємодії мови-джерела запозичень, однієї чи кількох мов-посередників і мови чи мов-реципієнтів. Для дослідження історичних процесів взаємодії мов доцільніше використовувати саме останній підхід. Він дозволяє окреслити ареал функціонування слів ще до їхнього запозичення, точніше визначити період запозичення, охопити цілісну територію поширення запозичених слів, простежити шляхи їхнього поширення і різнопланову асиміляцію (фонетичну, морфологічну, семантичну, графічну) у мові-реципієнті. Це дасть підстави здійснити комплексне спеціальне дослідження походження, поширення й адаптації іншомовних лексичних елементів. Саме в такому руслі і здійснюється ця розвідка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лінгвісти виводять польське (надалі п.) *płatnerz* "той, що кує панцирі і лати" із середньоверхньонімецького (надалі свн.) *plattner, plat(e)ner, blatenære, blatner* [31, с. 456; 21, с. 8; 35, с. 69] чи

© Пиц Т., 2020

нововерхньонімецького (надалі нвн.) *Plattner* [16, с. 420], що походить з свн. *plate, blate* "частина рицарського обладунку, що прикриває груди; плита", а це – з латинського (надалі лат.) *plata* "панцир" [16, с. 420; 27, с. 92-93;15, т. 2, с. 619]. Дещо детальнішу етимологію пропонує Б. Симанцік, що досліджував польські назви ремісників. Він прокладає етимологічний ланцюжок від свн. *plate*, *blate* "Platte, metallener Brustharnisch" до лат. plat(t)a "панцир" через давньоверхньонімецьке (надалі двн.) *blattâ* і старофранцузьке (надалі ст. фр.) *plate* "металева плита, штаба". Крім цього, він виявляє не лише різні варіантні форми засвоєння польською мовою XV–XVI ст. назви ремісника з кореневою голосною *a* (*płatner(z), płatnar(z), płatni(e) rz*, *płatnyrz*), але й з *e* (*płetnarz*, *pletnar(z)*), однак не наводить з останніми витягів з пам'яток польської мови [50, с. 184]. До того ж А. Каршнєвіч-Мазур вважає, що *płatnerz* – це ремісник, що виробляє не лише рицарські обладунки, але й – мечі та щити [27, с. 92]. Дослідники білоруської мови вказують, що білоруське (надалі біл.) *платнеръ* запозичено за посередництвом п. *płatnierz*, *płatnerz*, що з свн. *platt(e)ner* чи нвн. *Plattner* [11, т. 9, с. 175–176; 2, с. 145].

Назву коваля-зброяра *platner-pletner* розглядає також автор у дисертаційному дослідженні [7], що загалом обмежувалося вивченням сілезьких, нижньопрусських і східнопоморанських назв ремісників та їхнім поширенням у польську, українську та білоруську мови. Серед іншого встановлено, що не усі форми фіксації слов'янських назв ремісників німецького походження мають відповідники в колишніх східнонімецьких діалектах, а також те, що територія поширення тих, що мають еквіваленти у досліджених німецьких говорах, не обмежується проаналізованими німецькими діалектами. У цьому дослідженні, як і в декількох попередніх [4–6; 8; 38], завдання полягає у вивченні усієї території розповсюдження назв ремісників, що поширилися у слов'янських мовах, у цілому німецькомовному ареалі, що дасть змогу точніше встановити територію їхнього походження, тоді як залучення нових лексикографічних даних польської мови уможливить з'ясування процесу становлення запозиченої назви коваля, що займався куванням панцирів і лат у слов'янських мовах. Така методика дасть можливість окреслити ареал функціонування слів ще до їхнього запозичення, визначити період перенесення з однієї мови в іншу, охопити цілісну територію поширення запозичених словоформ, простежити шляхи їхнього розповсюдження і різнопланову асиміляцію у слов'янських мовах, а також простежити історичні зміни у системі німецької системи консонантизму і вокалізму, що передалися запозиченим у слов'янські мови словоформам.

Методологія дослідження. З метою проведення дослідження залучено такі методи: *описовий* – застосовано для виявлення форм назви ремісника у німецьких діалектах та слов'янських мовах; *порівняльно-зіставний* – для аналізу і порівняння німецьких діалектних форм назви коваля з польськими, українськими та білоруськими відповідниками; *історико-лінгвогеографічний* – для визначення території поширення форм назви ремісника на території німецьких діалектів з кінця XIII по XVI ст. і у слов'янських мовах з XIV по XVII ст.; *діахронічний* і *словотвірний аналізи* – для вивчення і опису історичних змін, що відбулися у німецькій системі консонантизму і вокалізму й відобразилися у запозичених формах назви ремісника-коваля;

етимологічний аналіз – з метою визначення походження форм назви ремісника, що кує панцири і лати.

Результати дослідження та їхнє обґрунтування. Серед зафіксованих діалектних форм назв ковалів, що займалися куванням панцирів і лат, у словниках польської мови найчастіше трапляються записи про різновидну форму з кореневою голосною *a*. Тут вона зустрічається з кінця XIV ст.*:* Meysner Cerdo traxit cultellum super, Lorifici dicto *platnerz* (1393), Petrum *plathner* (Kazimierz, 1396), Jurga, *platnar* regalis (Kraków, 1418), Hanka vxor ...*plathnar* de Crac(ovia) (Kraków, 1419) [47, т. VI, 3, с. 164], *Plathnarz* armifex (бл. 1455) [50, с. 184], Martinu*s platners* (Kraków, 1474), Woytek *plathnirs* (Kraków, 1479), Fabri armorum *plathnyerze* (XV)[47, т. VI, 3, с. 164], Faber laminarius, eyn kuriſzſchmidt / eyn harneſcher *Platnerz* (Kraków, 1528), Armifex, *platnyerz* (1532) [46, т. XXIV, с. 398], Mieſyąca Lipca Andrzey Tęczyńſki vderzył *płatnerza* Klimunta w Krakowie ... (Królewiec, 1564), Faber laminarius Blattner/Harnischmacher *Płatnerz* (Toruń, 1591) [46, т. XXIV, с. 398], *Płatnerʒom* ʒbroie y w dnie / y w nocy ʒ wielką polnością robić roʃkaʒował (Kraków, 1618), Hecuie *Płatnyrz* ʒbroie ... (Kijów, 1638), *płatnerʒ* / Armorum artifeks, polio ... (Wilno, 1642), blacharnik / *płatnerʒ* (Wrocław, 1646), Mając baczenie województwo nasze ... zubożałego rzemieśnika krakowskiego *płatnerza* onego od podatków uwalnia (województwo krakówskie, 1653), W tych trʒech Cekawʒach koronnych cʒemu by nie miał zaćiągnąć *Płatnerzów* do ʒbroy robienia? (Słuck, 1675), z tego (sc. żelaza) pancerze w gęſte ſnuią ſubtelni ogniwa *płatnerze* (Kraków, 1700) [56]. Але у двох словникових записах п. *płatnerz* пояснюється як щитник "той, що виготовляє дерев'яні чи металеві щити" (puklerznik, pawężnik): *Płatnerʒ* Puklerʒnik / oſtry 2 (Kraków, 1643), Pawężnik / copawęʒyrobiv. *Płatnerʒ* (Kraków, 1643) [56]. Очевидно, що ця змінена сема набута вже у польській мові. На основі ремісничого найменування виникає і прізвисько: Nicolaum *Platner,* civim Cracoviensem (Kraków, 1405), Contra providum Michaelem *Plathnerz* (Gniezno або Poznań, 1471) [48, т. VI, с. 290], Joannem *Plathnerowicz* civ. Crac. (Sądecczyzna, 1559) [17, т. II, с. 72].

У німецьких діалектах свідчення про варіанти найменування ремісника з кореневою голосною *a* найраніше фіксуються у південнонімецьких діалектах, а саме – в східнофранкському говорі: Chůnradus *platener* (Würzburg, 1296) [37, с. 250], Heidenrich *Platner* (Nürnberg, 1322), dictus Roschlaup *plattner* (Nürnberg, 1333) [43, с. 66], Els *Plateneryn* (Plauen, 1388) [24, с. 156], H. Staigerwalt *Platner* (Nürnberg, 1392) [43, с. 66], Hans *Platner*, rotsmid (Nürnberg, 1429-1461) [43, с. 67]. У баварському наріччі назва ремісника задокументована у середньобаварському: Heinrich *Platner* (München, 1368) [19, с. 295], kräfftel *plattner* (München, 1395) [19, с. 41], Christian(s) der (des) *plattner* (Wien, 1400), Michel(n) der (des) *plattner* (Wien, 1421) [32, с. 110] і північнобаварському говорі: Hain[reich] *plattner* (Regensburg, 1376) [30, с. 45]. Очевидно під впливом трьох останніх говорів назва ремісника поширюється у мішаних говірках німців, що проживали на території сучасної Чехії: Rudlinus *Plattner* (Prag, 1333), Goczlinus *platner* (Iglau, 1362) [44, с. 235], *Platner* (Königrätz, 1402) [45, с. 228]. Також є одне нотування у швабських середньовічних текстах: *Plattner* (Augsburg, 1360) [51, с. 108]. Однак географія поширення ремісничої назви не обмежується південнонімецькими говорами. У східносередньонімецькому наріччі вона найшвидше нотується у

сілезькому діалекті, звідки поширюється у польській мові: schone Heincze Bruderdes Peter *Platener* (Breslau, 1363) [39, с. 152], Franczko *platener* (Liegnitz, 1372) [14, с. 133], *Platener* (Breslau, 1392, 1425) [34, с. 115], … in domo habitacionis prouidi viri Procopii *Platener*… (Breslau, 1422) [40, с. 119], Niklas *Platner* (Olmütz, 1438) [45, с. 228], а згодом також уверхньосаксонському діалекті: Andres *Platner* (Zwickau, 1421), Albrecht *Platners* seligin gelaßin kinder (Zwickau, 1454) [25, с. 194], Bartell *Platner* (Chemnitz, 1487) [25, с. 194], *Platener* (Leipzig, 1481) [49, с. 130] і тюринзькому говорах: Contze *Platener* zcu smyritz by der nuwenstad (Altenburg, 1435) [23, с. 227], Erhard *Platener* (Jena, 1500–1519) [12, с. 20], *Platner* (Saalfeld, 1507), *Platener* (Saalfeld, 1516), *Plattener* (Saalfeld, 1522) [29, Ч. II, 26], *Plattnerin*, Wolf (Altenburg, 1507–1541) [42, с. 294], Georg Knobeloch, *Platner* fur dem Wassenburger thor (Arnstadt, 1606) [28, с. 117]. У західносередньонімецькому наріччі *platner* нотується лише у XVI ст. у гессенському говорі: Thoman Holeysen, *platner* (Frankfurt, 1556) [18, с. 108]. Цей різновид назви ремісника проникає також в остфальський говір XVI ст., вже після запозичення його польською мовою: Thilo *Plattner* (Stolberg, 1503), doctor *Platner* (Ilsenburg, 1541), Hans *Platner* (Münden, 1585) [52, т. II, 309]. Зазначимо також, що власна назва *Plat(t)ner* задокументована і у тірольських пам'ятках. Однак тут, на думку К. Фінстервальдера, вона є назвою двору, утвореною від Platten, що на захід від Zirl: *Platner* (Telfs, 1427), Peter *Plattner* (Pettneu, 1476) [20, с. 161].

Саме цю форму назви коваля-зброяра переймає старобілоруська мова: того Михолайца до того часу взялъ на рукоемство янко, *платнеръ* нашъ (1514) [1, с. 244], Андре^{s} тuчи^{н}ски^{s} uдари^{л} *платнера* … в Кракове и^{ж} зброи не ... виготовил (поч. XVII ст.) [2, с. 145], домъ свой властный, никому ничымъ не пенный, продал на вечность Жикгимонтови, *платнерови* за осмъдесятъ копъ грошей (1559) [3, т. 30, с. 107–108], *Платнеръ* 1, копъ 5, жита бочокъ 4 … а коли зброи отправуетъ, на ти вси потреби дани ему мают бити з замку без оброку (Берестя, 1568) [53, с. 445]. На її основі виникає також відпрофесійне прізвисько: Валенти *Платнеръ* (Берестя, 1566) [53, с. 217]. Пам'ятки української мови фіксують цю назву коваля дещо пізніше:... моєго дє^{s} слугу ... до *пла^{т}нєра* по шиша$\widehat{к}$ по двє при$\widehat{л}$бицы посыла^{л} што дє^{s}направова^{ти} бы$\widehat{л}$ да$\widehat{л}$... (Володимир, 1567) [55], чuрько *платнеръ* взя̊въ стали на желеца (1579) [54]. Мабуть від цієї назви ремісника утворене і прізвисько *Платнуръ*: Грицко *Платнуръ*, Бѣлоцерковскій казакъ (1654) [9, с. 305]. Зауважимо, що українські й білоруські мовознавці, посилаючись на один і той самий приклад, фіксують цю лексему також зі значенням "зброя": А панъ Петръ ... попыталъ у мене *платнеровъ*. И я ему поповѣдалъ *платнеры* и онъ ми велѣл зброю чистити ... (Вільно,1498) [10, т. 2, с. 151; 2, с. 145].

У словниках старопольської мови, окрім найпоширенішої форми назви коваля, що займався куванням панцирів і лат, з кореневою голосною *a*, знаходимо також запис про *pletnarsz*, що датується серединою XV ст.: Testamentum Iacobi *pletnarsz* (Poznań, 1456) [47, т. VI, 3, с. 164]. Чисельні свідчення про цей різновид назви ремісника знаходимо у східносередньонімецькому наріччі. У сілезькому говорі він нотується вже із середини XIVст.: erbe daz dolituf der smede bracken bydem *pletener* czunest (Breslau, 1345) [33, с. 184], Vll *plethener* (Breslau, 1362) [39, с. 16], Andris *Pletener* (Braunau, 1465) [45, с. 228]. Звідси назва зброяра могла безпосередньо поширитися у польську мову у

XV ст. Вона використовувалася також у тюрінзькому – der *Pletener* (Jena, 1406) [12, с. 20], Hentze *Pletener* (Altenburg, 1437) [23, с. 227], *Pletener*, Heinz (Altenburg, 1450, 1456) [42, с. 95], Lentz *Pletener* (Jena, 1469) [Apel, 20], *Pletner* (Saalfeld, 1507), *Pletener* (Saalfeld, 1512) [29, Ч. II, с. 26], Pletner, Wolf (Altenburg, 1502–1506) [42, с. 149] – і верхньосаксонському говорах: *pletener* (Leipzig, 1466) [49, с. 130], Walpurg, Michel *Pleteners* zeligen gelaßen Tochter (Oschatz, 1472) [36, с. 134], Jörge *Pletener*, Hanns *Pletner* (Zwickau, 1479) [25, с. 194].

Однак найбільш ранні згадки про форму назви ремісника з кореневою голосною *е* у XIV ст. зустрічаються у західносередньонімецькому наріччі. Зокрема, починаючи з 1326 р., вона часто згадувалася у середньовічних текстах м. Франкфурт, що розташований на території гессенського говору: Henne *pletener* (Frankfurt, 1359) [Bücher, с. 94]. У XV–XVI ст. зафіксованих нотувань вже є значно менше. До цього ж діалекту відноситься і наступний запис: Henne *Pletener* (Friedberg, 1368) [13, с. 54]. Однак ареал поширення *pletener* не обмежується середньонімецькими наріччями. Одинокі записи про назву коваля-зброяра виявляємо у південнонімецьких говорах (східнофранкському – Heinrich *Pletner* (Vogtland, 1410) [25, с. 156] і нижньоалеманському діалектах – Jegkelin *Plattener* (Basel, поч. XIV ст.) [22, с. 45]). Більш чисельно вона представлена у нижньонімецьких наріччях, однак переважно вже після свідчень у польській мові. Приміром, у східнонижньонімецькому наріччі вона задокументована у нижньопрусському діалекті – vnd eyn *plethener* sal machen eyn par hanczken eyn par vorstollen vnd eyne brost (Danzig, 1387) [26, с. 341], а в західнонижньонімецькому наріччі у вестфальському – Herm. d. *Pletenere* … (Soest, 1365) [41, с. 149], Johan *pletenere* … (Soest, 1380) [41, с. 166] і остфальському говорах. В останньому діалекті другої половини XV ст. можна на прикладі відпрофесійних прізвиськ простежити витіснення форми *Pletener* іншою (*Plat(t)ner*): Tile *Pletener* (Stolberg, 1461) = Thilo *Plattner* (Stolberg, 1503), ern Martinum *Pletener* doctorem (Drübeck, 1540) = doctor *Platner* (Ilsenburg, 1541), а також Martinus *Pletener* (Halberstadt, 1520) [52, T.II, 309].

Висновки. Отже, основна територія поширення *plat(e)ner* – південнонімецькі діалекти (східнофранкський, середньобаварський і північнобаварський), а також східносередньонімецьке наріччя (сілезький, верхньосаксонський і тюринзький говори). Натомість *plet(e)ner* є притаманна середньонімецьким наріччям (сілезькому, верхньосаксонському, тюринзькому і гессенському діалектам), західнонижньонімецькому наріччю і меншою мірою – нижньопрусському говору. Обидві форми у той самий період, другій половині XIV–XVI ст., перетинаються у східносередньонімецькому наріччі, а також у поодиноких випадках у південнонімецьких діалектах. Відповідно у слов'янські мови поширилися дві німецькі варіантні форми назви коваля-зброяра, що відрізняються територією поширення у німецьких наріччях: верхньонімецьке *plat(e)ner / plattner / plathener* (> п. *platnerz / płatnerz, plathner, platners, plathnar(z), platnyerz, plathnyerz, płatnyrz*, *plathnirs*>українське (у подальшому укр.) і біл. *платнеръ*), середньонімецьке і нижньонімецьке *plet(h)ener* (> п. *pletnarsz*). Вже самі варіантні форми назви ремісника (свн. *platener / plat(t)ner / plathener* і *plet(e)ner*) виступають свідками фонетичних і морфологічних змін у німецьких говорах, а саме: а) появи умлауту, який графічно

у пам'ятках минулих століть часто передається через *e*, що і зафіксували польські джерела (*płatnerz* і *pletnarsz*); б) поява придихового *h* (Behauchung) свн. t>th: *platnerz / płatnerz>plathner, platners>plathnar(z), platnyerz>plathnyerz, płatnyrz>plathnirs*; в) послаблення голосних у афіксах *-irs, -yrz>-er*: *plathnirs, płatnerz; Płatnyrz>platnerz / płatnerz / plathner.* Друге явище спостерігається також у прізвиську *Platner>Plathnerz.*

Вже у польській мові фіксуються такі зміни: а) поява *ł* замість м'якого *l* (*platnerz>płatnerz, platnyerz>płatnyrz*), а також у прізвиську: *Platner>Plathnerz;* б) німецький суфікс *-er*перетворюється в *-erz/yerz (-ers, -ar(z), -arsz*): *plathner>platn(y) erz, plathnar, platners, plathnarz; pletnarsz.* Цей процес засвідчено також у прізвиську: *Platner>Plathnerz*. Натомість в українській і білоруській мовах залишається без змін *-еръ* (*платнеръ*). В українському прізвиську спостерігається суфікс *-уръ* (*Платнуръ*). Семантичні зміни відбулися у трьох слов'янських мовах. У польській *płatnerz* отримує іншу сему – "щитник". А в українській та білоруській мовах *платнеръ* наприкінці XVст. набуває сему "зброя".

Запропонований у публікації підхід до вивчення варіантних форм назви ремісника-коваля, що займався куванням панцирів у німецькій та слов'янських мовах, можна застосовувати щодо дослідження інших запозичених з німецької мови (і не тільки) окремих слів і пластів лексики.

Список використаної літератури

1. Булыка А. М. Даўнія запазычанні беларускай мовы: манаграфія. Мінск : Навука і тэхніка, 1972. 381 с.
2. Гарбачык М. Р. Назвы асоб па рамяству і прафесіі ў беларускай мове: дыс. на атрыманне вучоной ступені канд. філал. навук : 10.02.02. / Інстытут мовазнаўства імя Я. Коласа Акадэміі Навук Беларусі. Мінск, 1992. 240 с.
3. Гістарычны слоўнік беларускай мовы / пад рэд. А. М. Булыки. Мінск : Навука і тэхніка, 1985–2013. Вып. 1–33.
4. Пиц Т. Б. Німецька назва конвісара у дзеркалі польських, українських та білоруських пам'яток. *Мовознавство*. 2018. № 1. С. 49–58.
5. Пиц Т. Б. Німецька назва людвисара у дзеркалі польських, українських і білоруських пам'яток. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2019. № 1 (89). С. 106–110.
6. Пиц Т. Б. Східнонімецькі назви ремісників та їхнє поширення у польській, білоруській і українській мовах XIV–XVII ст. : дис. … канд. філол. наук : 10.02.17 / Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні Національної академії наук України. Львів, 2008. 205 с.
7. Пиц Т. Німецькі назви ремісників друкарського ремесла у польській та східнослов'янських мовах. *Slavia*. Praha, 2015. roč. 84, seš. 2. S. 409–415.
8. Пиц Т. Б. Barbier та його варіантні назви в німецькій, польській та східнослов'янських мовах. *Мовознавство*, 2014. № 2. С. 70–77.
9. Словарь древнерусских личных собственных имён / под ред. Н.П. Тупикова. Санкт-Петербург, 1903. 857 с.
10. Словник староукраїнської мови XIV–XVст. / за ред. Л. Л. Гумецької, І. М. Керницького. Київ : Наукова думка, 1977. Т. 1–2.

11. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы / пад рэд. Г. А. Цыхуна. Мінск : Навука і тэхніка, 1978-2005. Т. 1–10.
12. Apel H. Jenas Einwohner aus der Zeit von 1250 bis 1600. Quellenbuch zur Jenaer Sippengeschichte : Monographie. Görlitz : Starke, 1937. 314 S.
13. Arend M. Die Personennamen des Friedberger Urkundenbuches I. Bd. 1216-1410: Inaug.-Diss. zur Erlangung der Doktorwürde / Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität zu Bonn. Bonn, 1934. 146 S.
14. Bahlow H. Studien zur ältesten Geschichte der Liegnitzer Familiennamen. *Mitteilungen des Geschichts- und Altertumsvereins für die Stadt und das Fürstentum Liegnitz*. Liegnitz : Krumbhaar, 1926. Bd. 10. S. 102–162.
15. Bańkowski A. Etymologiczny słownik języka polskiego. Warszawa : PWN, 2000. T. 1–2.
16. Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa : Wiedza Powszechna, 1985. 805 S.
17. Bubak J. Słownik nazw osobowych i elementów identyfikacyjnych Sądecczyzny XV–XVII w. (imiona, nazwiska, przezwiska). Kraków, 1992. Cz. I–II.
18. Bücher K. Die Berufe der Stadt Frankfurt a. M. im Mittelalter : Monographie. Leipzig : Teubner, 1914. 143 S.
19. Eitler E. Münchner Familiennamenim 14. Jahrhundert: Inaug.-Diss. Zur Erlangungder Doktorwürde / Ludwig-Maximilians-Universität München. München, 1956. 511 S.
20. Finsterwalder K. Die Familiennamen in Tirol und Nachbargebieten und die Entwicklung des Personennamens im Mittelalter : Monographie. Innsbruck : Universitätsverlag Wagner, 1951. 419 S.
21. Frenzel M. Die Handwerkerbezeichnungen im Westslawischen: Diss. zur Erlangung des Doktorgrades / Humboldt-Universität zu Berlin. Berlin, 1969. 195 S.
22. Götze A. Familiennamen im badischen Oberland : Monographie. Heidelberg, 1918. 124 S.
23. Grünert H. Die altenburgischen Personennamen : Monographie. Tübingen : Niemeyer, 1958. 571 S.
24. Hellfritzsch V. Familiennamenbuch des sächsischen Vogtlandes: auf der Grundlage des Materials der Kreise Plauen und Oelsnitz : Monographie. Berlin : Akad.-Verl., 1992. 234 S.
25. Hellfritzsch V. Personennamen Südwestsachsens. Die Personennamen der Städte Zwickau und Chemnitz : Monographie. Leipzig : Universitäts-Verlag GMBH, 2007. 702 S.
26. Hirsch Th. Danzigs Handels- und Gewerbsgeschichte unter der Herrschaft des Deutschen Ordens: Monogr. Wiesbaden : Sändig [Nachdr. von 1858], 1969. 344 S.
27. Karszniewicz-Mazur A. Zapożyczenia leksykalne ze źródła niemieckiego we współczesnej polszczyźnie: monografia. Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1988. 310 s.
28. Kirchschlager A. Bürgerbuch der Stadt Arnstadt (1566-1699) : Monographie. Marburg : Stiftung Stoye, 2011. 654 S.
29. Koch E. Saalfelder Familiennamen und Familien aus dem 16. und 17. Jahrhundert: Monographie. Saalfeld, 1877–1878. T. I–II.
30. Kohlheim R. und V. Personennamen im mittelalterlichen Regensburg. *Personennamen*. Hamburg : Baar, 2001. S. 13–57.
31. Korbut G. Wyrazy niemieckie w języku polskim pod względem językowym i cywilizacyjnym. *Prace Filologiczne*. Warszawa, 1893. T. IV. S. 345–560.
32. Linsberger A. Wiener Personennamen: Ruf-, Bei- und Familiennamen des 15. Jahrhunderts aus Wiener Quellen : Monographie. Frankfurt am Main [u.a.], 2012. 783 S.
33. Markgraf H. Die Straßen Breslaus nach ihrer Geschichte und ihren Namen : Monographie. Breslau : Morgenstern, 1896. 244 .

34. Markgraf H., Frenzel O. Breslauer Stadtbuch enthaltend die Ratslinie von 1287 ab und Urkunden zur Verfassungsgeschichte der Stadt. Monographie. Breslau : Max & Comp., 1882. 256 S.
35. Moszyński L. Geografia niektórych zapożyczeń niemieckich w staropolszczyźnie. Poznań : PWN, 1954. 95 s.
36. Neumann I. Die Familiennamen der Stadtbewohner in den Kreisen Oschatz, Riesa und Grossenhain bis 1600 : Monographie. Berlin : Akademie-Verlag, 1981. 341 S.
37. Nölle-Hornkamp I. Mittelalterliches Handwerk im Spiegel oberdeutscher Personennamen: eine namenkundliche Untersuchung zu den Handwerkerbezeichnungen als Beinamen im Corpus der altdeutschen Originalurkunden : Monographie. Frankfurt am Main[u.a.] : Peter Lang, 1992. 730 S.
38. Pyts T. Deutsche Bezeichnungen für Bauarbeiter im Spiegel polnischer, ukrainischer und weißrussischer Denkmäler des 14.–17. Jahrhunderts. *Germanoslavica*. Prag, 2016. Jg. 27, Nr. 1. S. 18–57.
39. Reichert H. Die deutschen Familiennamen nach Breslauer Quellen des 13. und 14. Jahrhunderts : Monographie. Breslau : M. & H. Marcus, 1908. 192 S. + IX S.
40. Reisch Chr. Urkundenbuch der Kustodien Goldberg und Breslau. T. 1: 1240–1517: Monographie. Düsseldorf : Schwann, 1917. 479 S.
41. Rothert H. Das älteste Bürgerbuch der Stadt Soest 1302–1449 : Monographie. Münster : Aschendorffsche Verlgsbuchhandlung, 1958. 368 S.
42. Ruhland W., Riehm H. Häuserbuch der Stadt Altenburg in Thüringen 1450–1865: Die Innenstadt : Monographie. Marburg, 2005. 503 S.
43. Scheffler-Erhard Ch. Alt-Nürnberger Namenbuch : Monographie. Nürnberg : Verlag für Geschichte der Stadt Nürnberg, 1959. 341 S.
44. Schwarz E. Sudetendeutsche Familiennamen aus vorhussitischer Zeit : Monographie. Köln [u.a.] : Böhlau, 1957. 373 S. + XV S.
45. Schwarz E. Sudetendeutsche Familiennamen des 15. und 16. Jahrhunderts : Monographie. München : Lerche, 1973. 356 S.
46. Słownik polszczyzny XVI wieku / pod red. M. R. Mayenowej. Wrocław etc : PAN, 1966–2012. T. I–XXXVI.
47. Słownik staropolski / pod red. S. Urbańczyka. Wrocław-Kraków-Warzsawa : PAN, 1958–1993. T. I–X.
48. Słownik staropolskich nazw osobowych / pod red. W. Taszyckiego. Wrocław-Kraków-Warzsawa : PAN, 1965–1985. T. I–VII.
49. Solluntsch M. Bei- und Familiennamen der Stadt Leipzig von den Anfängen bis 1500. Teil II: Namenbuch: Inaug.-Diss zur Erlangung der Doktorwürde. Leipzig, 1991. 199 S.
50. Symanzik B. Die alt- und mittelpolnischen Handwerkerbezeichnungen: Onomasiologisch-semasiologische Studien unter Berücksichtigung wissenschaftlicher Aspekte: Monographie. Münster-Hamburg : Lit, 1993. 439 S.
51. Volckmann E. Alte Gewerbegassen: deutsche Berufs-, Handwerks-, und Wirtschafts-geschichte älterer Zeit : Monographie. Würzburg : Memminger Verlagsbuchhandlung, 1921. 354 S.
52. Zoder R. Familiennamen in Ostfalen : Monographie. Hildesheim : Olms, 1968. Bd. I–II.

Список використаних джерел

53. Документы Московского архива министерства юстиции. Москва, 1897. Т.1.
54. Картотека історичного словника українського язика. Зберігається в інституті українознавства ім. І. Крип'якевича у Львові.

55. Картотека словника української мови XV – першої пол. XVI ст. Зберігається в інституті українознавства ім. І. Крип'якевича у Львові.
56. Kartoteka Słownika języka polskiego XVII i 1. połowy XVIII wieku URL: http://www.rcin.org.pl/publication/20029.

References

1. Bulyka A. M. Daunija zapazychanni belaruskaj movy [Old borrowings in Byelorussian]: monogr. Minsk : Navuka i tekhnika, 1972. 381 s.
2. Harbachyk M.R. Nazvy asob pa ramyastvu i prafesiyi u belaruskay move [Trade and occupational names in Byelorussian]: dys. ... kand. filal. navuk : 10.02.02. Minsk, 1992. 240 s.
3. Histarychny slounik belaruskaj movy [Historical Dictionary of Byelorussian Language] / pad red. A.M. Bulyki. Minsk: Navuka i technika, 1985–2013. Vyp. 1–33.
4. Pyts T. B. Nimec'ka nazva konvisara u dzerkali pol's'kykh, ukrayins'kykh ta bilorus'kykh pamyatok [The German name of pewterer in the mirror of Polish, Ukrainian and Byelorussian written recollections]. *Movoznavstvo*. 2018. Nr. 1. S. 49–58.
5. Pyts T. B. Nimec'ka nazva ludwysara u dzerkali pol's'kykh, ukrayins'kykh ta bilorus'kykh pamyatok [The German name of caster in the mirror of Polish, Ukrainian and Byelorussian written recollections]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho univeritetu imeni Ivana Franka*. 2019. № 1 (89). C. 106–110.
6. Pyts T. B. Skhidnonimec'ki nazvy remisnykiv ta yikhnye poshyrennya u pol's'kiy, ukrayins'kiy ta bilorus'kiy movakh XIV–XVII st. [East-German names of craftsmen and their spread across the Polish, Byelorussian and Ukrainian languages in the XIV–XVII-th centuries]: dys. … kand. filol. nauk : 10.02.17 / Instytut movoznavstva im. O. O. Potebni Nacionalnoyi akademiyi nauk Ukrayiny. Lviv, 2008. 205 s.
7. Pyts T. Nimec'ki nazvy remisnykiv drukars'koho remesla u pol's'kiy ta skhidnoslovyans'kykh movakh [German handicraft names of the printing trade in Polish and East Slavonic languages]. Slavia. Praha, 2015. roč. 84, seš. 2. s. 409–415.
8. Pyts T. B. Barbier ta yoho variantni nazvy v nimec'kiy, pol's'kiy ta skhidnoslovyans'kykh movakh [Barbier and its variants names in German, Polisch and East-Slavonic languages]. *Movoznavstvo*, 2014. № 2. C. 70–77.
9. Slovar' drevnerusskikh lichnykh sobstvennykh imyon [Dictionary of Old Russian Proper Nouns] / pod.red. N. P. Tupikova. SPb, 1903. 857 s.
10. Slovnyk staroukrayins'koyi movy XIV–XVst. [Dictionary of Old Ukrainian Language of XIV–XV-th centuries] / za red. L. L. Humeckoyi, I. M. Kernyckoho. Kyiv : Naukova dumka, 1977. T. 1–2.
11. Etymalahichny slounik belaruskaj movy / pad red. H. A. Cykhuna. Minsk : Navuka i tekhnika, 1978–2005. T. 1–10.
12. Apel H. Jenas Einwohner aus der Zeit von 1250 bis 1600. Quellenbuch zur Jenaer Sippengeschichte : Monographie. Görlitz : Starke, 1937. 314 S.
13. Arend M. Die Personennamen des Friedberger Urkundenbuches I. Bd. 1216–1410: Inaug.-Diss. zur Erlangung der Doktorwürde / Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität zu Bonn. Bonn, 1934. 146 S.
14. Bahlow H. Studien zur ältesten Geschichte der Liegnitzer Familiennamen. *Mitteilungen des Geschichts- und Altertumsvereins für die Stadt und das Fürstentum Liegnitz*. Liegnitz : Krumbhaar, 1926. Bd. 10. S. 102–162.

15. Bańkowski A. Etymologiczny słownik języka polskiego. Warszawa : PWN, 2000. T. 1–2.
16. Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa : Wiedza Powszechna, 1985. 805 s.
17. Bubak J. Słownik nazw osobowych i elementów identyfikacyjnych Sądecczyzny XV–XVII w. (imiona, nazwiska, przezwiska). Kraków, 1992. Cz. I–II.
18. Bücher K. Die Berufe der Stadt Frankfurt a. M. im Mittelalter : Monographie. Leipzig : Teubner, 1914. 143 S.
19. Eitler E. Münchner Familiennamenim 14. Jahrhundert: Inaug.-Diss. Zur Erlangungder Doktorwürde / Ludwig-Maximilians-Universität München. München, 1956. 511 S.
20. Finsterwalder K. Die Familiennamen in Tirol und Nachbargebieten und die Entwicklung des Personennamens im Mittelalter : Monographie. Innsbruck : Universitätsverlag Wagner, 1951. 419 S.
21. Frenzel M. Die Handwerkerbezeichnungen im Westslawischen: Diss. zur Erlangung des Doktorgrades / Humboldt-Universität zu Berlin. Berlin, 1969. 195 S.
22. Götze A. Familiennamen im badischen Oberland : Monographie. Heidelberg, 1918. 124 S.
23. Grünert H. Die altenburgischen Personennamen : Monographie. Tübingen : Niemeyer, 1958. 571 S.
24. Hellfritzsch V. Familiennamenbuch des sächsischen Vogtlandes: auf der Grundlage des Materials der Kreise Plauen und Oelsnitz : Monographie. Berlin : Akad.-Verl., 1992. 234 S.
25. Hellfritzsch V. Personennamen Südwestsachsens. Die Personennamen der Städte Zwickau und Chemnitz : Monographie. Leipzig: Universitäts-Verlag GMBH, 2007. 702 S.
26. Hirsch Th. Danzigs Handels- und Gewerbsgeschichte unter der Herrschaft des Deutschen Ordens: Monogr. Wiesbaden : Sändig [Nachdr. von 1858], 1969. 344 S.
27. Karszniewicz-Mazur A. Zapożyczenia leksykalne ze źródła niemieckiego we współczesnej polszczyźnie: monografia. Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1988. 310 s.
28. Kirchschlager A. Bürgerbuch der Stadt Arnstadt (1566-1699) : Monographie. Marburg : Stiftung Stoye, 2011. 654 S.
29. Koch E. Saalfelder Familiennamen und Familien aus dem 16. und 17. Jahrhundert : Monographie. Saalfeld, 1877–1878. T. I–II.
30. Kohlheim R. und V. Personennamen im mittelalterlichen Regensburg. *Personennamen*. Hamburg : Baar, 2001. S. 13–57.
31. Korbut G. Wyrazy niemieckie w języku polskim pod względem językowym i cywilizacyjnym. *Prace Filologiczne*. Warszawa, 1893. T. IV. S. 345–560.
32. Linsberger A. Wiener Personennamen: Ruf-, Bei- und Familiennamen des 15. Jahrhunderts aus Wiener Quellen : Monographie. Frankfurt am Main [u.a.], 2012. 783 S.
33. Markgraf H. Die Straßen Breslaus nach ihrer Geschichte und ihren Namen : Monographie. Breslau : Morgenstern, 1896. 244 S.
34. Markgraf H., Frenzel O. Breslauer Stadtbuch enthaltend die Ratslinie von 1287 ab und Urkunden zur Verfassungsgeschichte der Stadt : Monographie. Breslau : Max & Comp., 1882. 256 S.
35. Moszyński L. Geografia niektórych zapożyczeń niemieckich w staropolszczyźnie. Poznań : PWN, 1954. 95 s.
36. Neumann I. Die Familiennamen der Stadtbewohner in den Kreisen Oschatz, Riesa und Grossenhain bis 1600 : Monographie. Berlin : Akademie-Verlag, 1981. 341 S.
37. Nölle-Hornkamp I. Mittelalterliches Handwerk im Spiegel oberdeutscher Personennamen: eine namenkundliche Untersuchung zu den Handwerkerbezeichnungen als Beinamen im Corpus der altdeutschen Originalurkunden : Monographie. Frankfurt am Main[u.a.] : Peter Lang, 1992. 730 S.

38. Pyts T. Deutsche Bezeichnungen für Bauarbeiter im Spiegel polnischer, ukrainischer und weißrussischer Denkmäler des 14.–17. Jahrhunderts. *Germanoslavica*. Prag, 2016. Jg. 27, Nr. 1. S. 18–57.
39. Reichert H. Die deutschen Familiennamen nach Breslauer Quellen des 13. und 14. Jahrhunderts : Monographie. Breslau : M. & H. Marcus, 1908. 192 S. + IX S.
40. Reisch Chr. Urkundenbuch der Kustodien Goldberg und Breslau. T. 1: 1240–1517: Monographie. Düsseldorf : Schwann, 1917. 479 S.
41. Rothert H. Das älteste Bürgerbuch der Stadt Soest 1302–1449 : Monographie. Münster : Aschendorffsche Verlgsbuchhandlung, 1958. 368 S.
42. Ruhland W., Riehm H. Häuserbuch der Stadt Altenburg in Thüringen 1450–1865: Die Innenstadt : Monographie. Marburg, 2005. 503 S.
43. Scheffler-Erhard Ch. Alt-Nürnberger Namenbuch : Monographie. Nürnberg : Verlag für Geschichte der Stadt Nürnberg, 1959. 341 S.
44. Schwarz E. Sudetendeutsche Familiennamen aus vorhussitischer Zeit : Monographie. Köln [u.a.] : Böhlau, 1957. 373 S. + XV S.
45. Schwarz E. Sudetendeutsche Familiennamen des 15. und 16. Jahrhunderts : Monographie. München : Lerche, 1973. 356 S.
46. Słownik polszczyzny XVI wieku / pod red. M. R. Mayenowej. Wrocław etc : PAN, 1966–2012. T. I–XXXVI.
47. Słownik staropolski / pod red. S. Urbańczyka. Wrocław-Kraków-Warzsawa : PAN, 1958–1993. T. I–X.
48. Słownik staropolskich nazw osobowych / pod red. W. Taszyckiego. Wrocław-Kraków-Warzsawa : PAN, 1965–1985. T. I–VII.
49. Solluntsch M. Bei- und Familiennamen der Stadt Leipzig von den Anfängen bis 1500. Teil II: Namenbuch: Inaug.-Diss zur Erlangung der Doktorwürde. Leipzig, 1991. 199 S.
50. Symanzik B. Die alt- und mittelpolnischen Handwerkerbezeichnungen: Onomasiologisch-semasiologische Studien unter Berücksichtigung wissenschaftlicher Aspekte : Monographie. Münster-Hamburg : Lit, 1993. 439 S.
51. Volckmann E. Alte Gewerbegassen: deutsche Berufs-, Handwerks-, und Wirtschafts-geschichte älterer Zeit : Monographie. Würzburg : Memminger Verlagsbuchhandlung, 1921. 354 S.
52. Zoder R. Familiennamen in Ostfalen : Monographie. Hildesheim : Olms, 1968. Bd. I–II.

Sources

1. Documenty Moskovskoho arkhiva ministerstva yusticyyi [Documents of Moscow Archives of Justice]. Moskva, 1897. T.1.
2. Kartoteka istorychnoho slovnyka ukrayinskoho yazyka. Zberihayetsya v instytuti ukrayinoznavstva im. I. Krypyakevycha u Lvovi [Card Index of the Historical Dictionary of Ukrainian Language. Stored at the I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies in Lviv].
3. Kartoteka slovnyka ukraynns'koyi movy XV – pershoyi pol. XVI st. Zberihayetsya v instytuti ukrayinoznavstva im. I. Krypyakevycha u Lvovi [Card Index of the Dictionary of Ukrainian Language of the XV-th – first half of XVI-th centuries. Stored at the I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies in Lviv].
4. Kartoteka Słownika języka polskiego XVII i 1. połowy XVIII wieku. URL: http://www.rcin.org.pl/publication/20029.

Стаття надійшла до редколегії 14.04.2020
Прийнята до друку 10.06.2020

PLATNER AND *PLETNER* IN WRITTEN RECORDS OF GERMAN, POLISH, UKRAINIAN AND BELARUSIAN LANGUAGES OF THE XIII-XVIII CENTURIES

Taras Pyts

Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000
Taras.Pyts@lnu.edu.ua

The article is devoted to the study of the forms of the name for a blacksmith *platner* and *pletner* in German, Polish, Ukrainian and Belarusian languages. The history of studying these forms of the handicraft name is considered, the shortcomings of previous explorations are identified and research methods are outlined: descriptive, comparative, historical-linguogeographic, diachronic, word-formation and etymological analyses. Their distribution area in different groups of German dialects of the XIII–XVI centuries is also analyzed and their German dialect origins and forms of distribution in the Slavic languages are established on the basis of written records of the XIV–XVII centuries. The attention is paid to phonetic, morphological and semantic assimilation of borrowed forms in the Slavic languages, while distinguishing those phonetic and morphological processes that occurred in the German language and are documented in the records of the Polish, Ukrainian and Belarusian languages, as well as those that occurred already in the Slavic languages.

It is established that the main distribution area of *plat(e)ner* is the South German dialects (East Franconian, Middle Bavarian and North Bavarian), as well as the East Middle German group (Silesian, Upper Saxon and Thuringian dialects), whereas *plet(e)ner* is inherent in the Middle German groups (Silesian, Upper Saxon, Thuringian and Hessian dialects) and the West Low German group. Accordingly, two German variant forms of the name for a blacksmith-armourer, differing in the distribution area in German dialectal groups, spread to Slavic languages: Upper German *plat(e)ner / plattner / plathener* (> Polish *platnerz / płatnerz, plathner, platners, plathnar(z), platnyerz, plathnyerz, płatnyrz*, *plathnirs*> Ukrainian and Belarusian платнеръ), Middle German and Low German *plet(h)ener* (> Polish pletnarsz). The variant forms of the handicraft name alone (MHG *platener / plat(t)ner / plathener* and *plet(e)ner*) witness phonetic and morphological changes in German dialects, namely: a) the appearance of umlaut; b) the appearance of aspirated *h*; c) vowel weakening in affixes *-irs, -yrz* > *-er.* Already in the Polish language, the following changes are observed: a) the appearance of *ł* instead of the soft *l*; b) the German suffix *-er* turns into *-erz/yerz (-ers, -ar(z), -arsz*). However, in the Ukrainian and Belarusian languages the unchanged *-еръ* remains (*платнеръ*). Semantic changes have occurred in the three Slavic languages. In Polish, *płatnerz* gets the seme “shield maker”, and in Ukrainian and Belarusian, *платнеръ* at the end of the XV century acquires the seme “weapon”.

Key words: handicraft name, loan word, assimilation, German dialect, languages in contact, history of language.